

УДК 332.12(477)

Попівняк О. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДЕПРЕСИВНИХ ТЕРИТОРІЙ

Досліджено особливості формування механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій з урахуванням його структурних елементів. Запропоновано інструменти оцінки фінансового забезпечення в контексті збалансованого розвитку депресивних територій.

Ключові слова: депресивні території, фінансовий механізм, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансові інструменти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її взаємозв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні з проблемою фінансового забезпечення соціального, економічного та екологічного розвитку стикаються практично усі регіони України, як високого, так і низького рівнів розвитку. Особливо гостро така проблема стала відчутною у період становлення ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню проблем фінансового забезпечення регіонального розвитку присвячені роботи відомих вітчизняних вчених: Г. Кірейцева, О. Ковалюк, О. Василик, В. Опаріна, В. Базилевич, Г. Башнянина, І. Вахович, І. Камінської, О. Любіча, О. Романенко, С. Юрія, та інших. Разом з тим комплексне дослідження механізму забезпечення розвитку депресивних територій, який виокремлюється як самостійна складова у структурі механізму державного регулювання регіональної економіки, відсутнє.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досягнення розвитку депресивними територіями потребує забезпечення їх певними фінансовими ресурсами, формування й застосування сучасних і дієвих фінансових механізмів, взаємозгоджених між собою. Як свідчить дослідження українських реалій у даному напрямі, на сьогодні відсутні ефективні механізми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій. Таким чином, враховуючи актуальність і необхідність його розробки в сучасних умовах розвитку регіонів країни, зупинимось на визначенні його змісту, особливостей, підсистем, методів, важелів та інструментів.

Цілі статті. Головною метою цієї роботи є визначення сутності механізму фінансового забезпечення в контексті збалансованого розвитку депресивних територій, сукупності форм і методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, а також системи фінансових інструментів, яка дає змогу оцінити цей вплив.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Вважаємо, що методологічною базою такого дослідження можуть слугувати праці науковців, що стосуються висвітлення змісту й ролі фінансового механізму як механізму вищого ієрархічного рівня. На нашу думку, за цільовим призначенням механізм фінансового забезпечення розвитку депресивних територій слід розглядати, як відокремлену складову фінансового механізму.

З класичних позицій, фінансовий механізм розглядається як сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток правового, нормативного, інформаційного забезпечення і система фінансових індикаторів та фінансових

інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.

Кірейцев Г., розглядаючи фінансовий механізм на рівні підприємницьких структур, тлумачить його як сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Науковець у складі такого механізму виділяє фінансове забезпечення, фінансове регулювання, систему фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити їх вплив [1].

Здебільшого у науковій літературі зустрічається тлумачення фінансового механізму як сукупності форм, методів та важелів фінансового впливу на формування та використання фінансових ресурсів задля забезпечення суспільного розвитку.

Опарін В. надає категорії «фінансовий механізм» дещо ширшого змісту, звертаючи увагу на його сферу дії, та трактує його як «сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства» [2]. Аналогічне визначення наводять Романенко О., Огородник С., Зязюн М., Славкова А. [3].

Базилевич В. і Баластрик Л. пропонують розглядати фінансовий механізм як «сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [4], чітко визначивши його призначення.

На нашу думку, найбільш широко визначення цього поняття розкрито авторами «Економічної енциклопедії», які фінансовий механізм трактують як складову господарського механізму, яка характеризується сукупністю форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення потреб державних структур, суб'єктів господарювання і населення [5].

Проаналізувавши різні наукові погляди до фінансового механізму, можна виділити два аспекти – два різні підходи до розуміння економічної сутності механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій.

Перший підхід полягає у тому, що під фінансовим механізмом забезпечення розвитку депресивних територій варто розглядати інститут відображення фінансових відносин держави і депресивних територій з приводу подолання їх депресивності, що характеризується механізмом функціонування самих фінансів. Виходячи з економічного змісту цей підхід правомірний, оскільки будь-яка діяльність, у тому числі й фінансово-економічна, ґрунтується на певних технічних прийомах, організаційних заходах та фінансових відносинах, без яких неможливе ефективне функціонування фінансів у суспільстві. Такий підхід

відображає якісний аспект механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій.

Другий підхід до розгляду (дослідження) механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій полягає в його розумінні як сукупності методів, форм, інструментів, прийомів і важелів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток депресивних територій, тобто є кількісним аспектом такого механізму. Якщо попередній підхід відображав внутрішню організацію функціонування фінансів, то цей відображає його зовнішню дію. Такий механізм характеризує фінанси і фінансову політику депресивних територій, яка на його основі реалізується, та виступає інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Щоб ефективно керувати процесами подолання депресивності територій, необхідно визначити завдання, структуру механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій і дослідити характер його дії.

Таким чином, під механізмом фінансового забезпечення розвитку депресивних територій варто розглядати систему взаємовідносин з приводу формування необхідного обсягу фінансових ресурсів з усіх можливих джерел, їх розподілу та використання в цілях подолання депресивності та забезпечення розвитку такої території, яка включає сукупність форм, методів, важелів й інструментів впливу.

Фінансовий механізм забезпечення розвитку депресивних територій з нашої точки зору варто розглядати на різних рівнях:

- на макрорівні – як підсистема механізму державного регулювання економіки регіону та засіб реалізації фінансової політики держави, що включає сукупність методів та інструментів державного впливу на фінансове забезпечення розвитку депресивних територій;
- на мезорівні – як підсистема фінансового механізму реалізації внутрішньої соціо-еколого-економічної політики регіону, яка базується на методах та інструментах регіонального впливу на фінансове забезпечення розвитку депресивних територій;
- на мікрорівні – як сукупність суб'єктів фінансових відносин регіону, їх способів функціонування та фінансові взаємозв'язки між ними, що безпосередньо визначають економічний потенціал та внутрішні фінансові можливості регіону.

Головне завдання механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій полягає в узгодженні інтересів держави з інтересами таких територій, підтримуючи та стимулюючи їх соціально-економічний розвиток, відповідним чином впливаючи на обсяги виробництва ВВП.

Призначення механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій полягає у можливості кількісно і якісно впливати на такі процеси.

Кількісний вплив такого механізму на розвиток депресивних територій характеризується обсягом виділених для таких цілей фінансових ресурсів, тобто через підсистему фінансове забезпечення.

Якісний вплив механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій характеризується пропорціями розподілу створеного валового внутрішнього продукту між окремими суб'єктами фінансових відносин, а також характером руху фінансових ресурсів, тобто на основі підсистеми фінансового регулювання.

На цій основі у структурі механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій можна виділити дві взаємопов'язані підсистеми: фінансове забезпечення і фінансове регулювання розвитку депресивних територій, які ґрунтуються на фінансових інструментах, представлених засобами формування доходів і здійснення видатків, що відповідно застосовуються на макро-, мезо- і мікрорівнях з урахуванням нормативно-правового забезпечення (рис. 1).

Така структуризація механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій відображає суть фінансового впливу на такі процеси. Цей варіант структури механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій виходить із суті фінансів як розподільних відносин, що і відображають рух фінансових ресурсів. Звідси кількісна (підсистема фінансового забезпечення) та якісна (підсистема фінансового регулювання) визначеність фінансового впливу на розвиток депресивних територій.

Під фінансовим забезпеченням зазвичай розуміють процес формування та використання фінансових ресурсів на досягнення певних цілей. Виходячи з цього, фінансове забезпечення депресивних територій можна розглядати, як процес формування та розподілу фінансових ресурсів з метою подолання кризових явищ і фінансування соціального, економічного й екологічного розвитку.

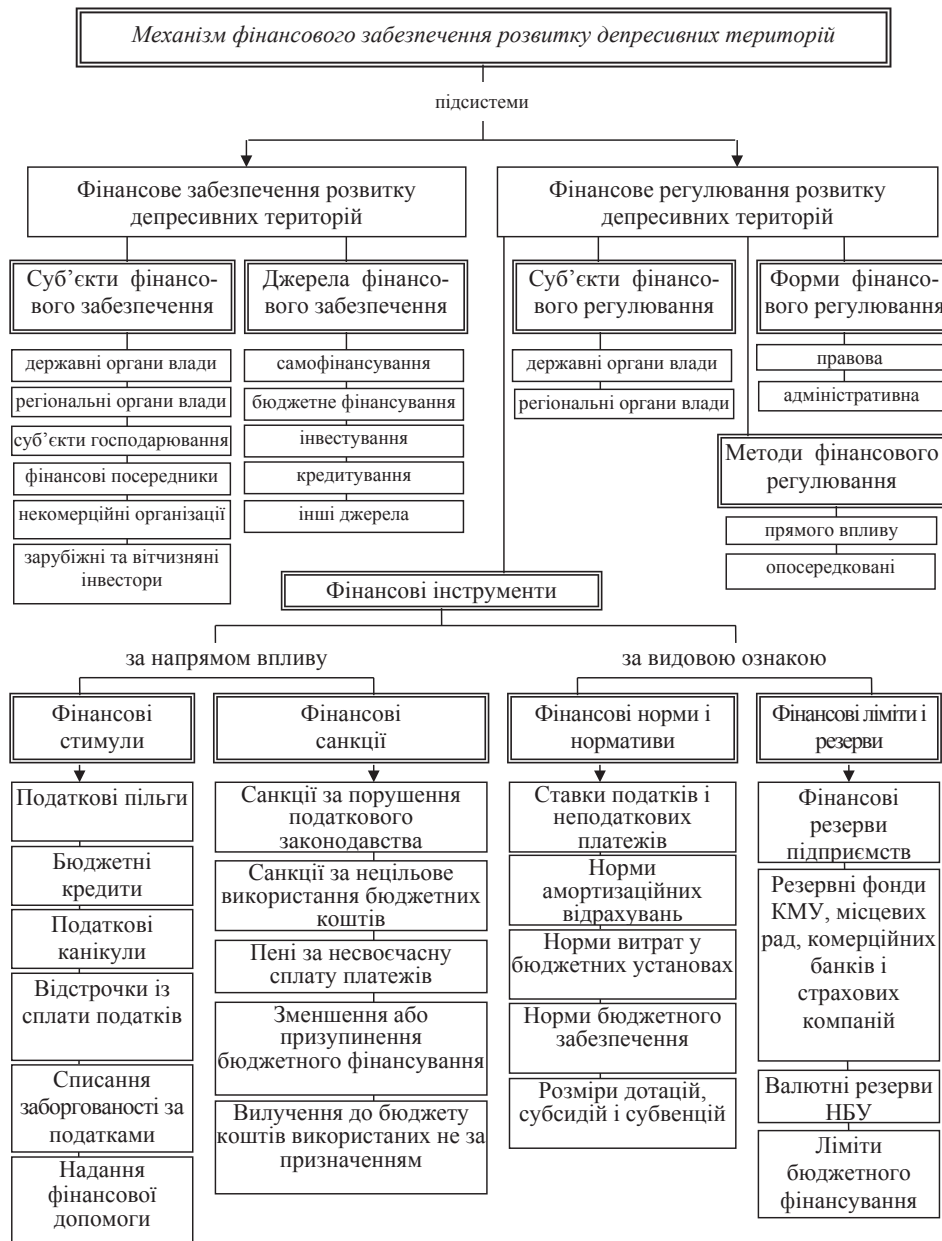
Фінансове забезпечення депресивних територій характеризується наявними та потенційними фінансовими ресурсами й відображає спроможність територіальних органів влади виконати покладені на них функції і завдання відповідно до законодавства щодо збалансування потреб соціально-економічного розвитку з фінансовими можливостями, в тому числі за рахунок підтримки держави.

Суб'єктами фінансового забезпечення розвитку депресивних територій є:

- регіональні та державні органи влади;
- юридичні та фізичні особи, розміщені на території підприємства;
- фінансові посередники;
- некомерційні організації;
- зарубіжні та вітчизняні інвестори тощо.

Слід зазначити, що збалансованого розвитку депресивних територій неможливо досягнути без його належного фінансового забезпечення. Тому насамперед потрібно визначити джерела необхідних фінансових ресурсів та проаналізувати можливість їх залучення.

Багато науковців наводять три джерела фінансового забезпечення розвитку окремих територій: самофінансування, державне фінансування та бюджетування. Опарін В. виділяє самофінансування, зовнішнє фінансування та кредитування. При цьому під зовнішнім фінансуванням дослідник розуміє кошти виділені певним суб'єктам господарювання на безповоротній і безоплатній основі, і зазначає, що це «може бути державне фінансування з бюджету чи державних фондів цільового призначення, надходження коштів від громадських чи добровільних фондів і організацій даної країни та з-за кордону, гранти від громадських організацій тощо» [2, с. 56-61]. Любіч О. виокремлює такі джерела: самофінансування, страхування, кредитування, безповоротне фінансування [6, с. 6]. Романенко О. та Юрій С. – бюджетне фінансування, кредитування, самофінансування, оренду та інвестування [3, с. 18; 7, с. 20]. Погоджуємось з думкою Камінської І. про доцільність виділення таких джерел фінансового забезпечення регіону

Рис. 1. Підсистеми, джерела та інструменти механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій*

* розроблено автором

як самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, інвестування та інші [8].

Очевидно, що вирішальна роль у забезпеченні розвитку депресивних територій належить державі та її соціально-економічній політиці щодо збалансованого розвитку економічно відсталих та депресивних територій. Тому головним джерелом в питаннях забезпечення розвитку депресивних територій є саме бюджетне фінансування. Уряду необхідно подолати розбіжність у показниках територій щодо рівня та якості життя, екологічної ситуації, зайнятості населення тощо.

Щодо фінансового регулювання як підсистеми механізму фінансового забезпечення депресивних територій, то це є сукупність методів та інструментів фінансового впливу, пов'язаних із регулюванням економічних, соціальних та екологічних процесів таких територій.

Суб'єктами фінансового регулювання є:

- на макрорівні – державні органи влади та управління;

- на мезорівні – територіальні органи влади та управління;

- на мікрорівні – територіальні суб'єкти господарювання.

Фінансове регулювання визначає характер дії усього механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій і проводяться за допомогою формування та реалізації системи спеціальних фінансових інструментів.

У широкому розумінні інструмент варто розглядати як важіль, з допомогою якого здійснюється вплив на певний об'єкт. Вважаємо, інструменти механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій, варто розглядати як сукупність різноманітних регуляторів – фінансових норм, нормативів, лімітів і резервів, які підтримують та стимулюють розвиток депресивних територій. Сукупність вказаних інструментів регулює

потоки фінансових ресурсів суб'єктів фінансово-економічних відносин регіону, стимулюючи, підтримуючи чи стримуючи їх діяльність [8].

До фінансових інструментів забезпечення розвитку депресивних територій відносимо сукупність управлінських механізмів, які застосовуються для справедливого перерозподілу фінансів з метою фінансового забезпечення інструментів управління територіальним (місцевим) розвитком і спрямування діяльності інших суб'єктів регіонального розвитку.

Фінансові інструменти механізму фінансового забезпечення місцевого самоврядування представлені засобами формування доходів і здійснення видатків та включають: муніципальні цінні папери, кредити, державні соціальні стандарти, нормативи видатків, коефіцієнти формул фінансового вирівнювання, трансферти з державного бюджету [9, с. 46]. Також як фінансові інструменти використовуються цінні папери, лізинг, ф'ючерси, опціони, франчайзинг, кредитні договори тощо, як фінансові важелі – норма рентабельності, дохід, прибуток, нормативи фінансових санкцій тощо.

Відповідно до механізму функціонування та стосунку до органів місцевої влади інструменти фінансового забезпечення розвитку депресивних територій поділяються на:

- бюджетні, які ґрунтуються на використанні державних та місцевих бюджетів як основного механізму перерозподілу ресурсів;

- позабюджетні, які ґрунтуються на загальних господарсько-правових відносинах.

До основних інструментів фінансового регулювання депресивних територій, вважаємо, належать:

- оподаткування (вилучення частини доходів підприємств і населення до бюджету та державних цільових фондів);

- бюджетні трансферти (дотації, субвенції).

Зазначимо, що ефективність механізму фінансового забезпечення розвитку депресивних територій напряму залежить від цілеспрямованого вибору фінансових інструментів та дієвості їх впливу на соціальний, економічний та екологічний розвиток території.

Механізм фінансового забезпечення розвитку депресивних територій хоч і є об'єктивним явищем, зумовленим наявністю фінансів в соціо-еколого-економічній системі території, проте його функціонування значною мірою залежить від того, як владні структури на територіальному рівні й в державі в цілому зуміють його використати для досягнення поставлених цілей, тобто для здійснення тієї регіональної політики, яку вони реалізують.

Висновки та пропозиції. Таким чином, підводячи підсумки зазначимо, що механізм фінансового забезпечення розвитку депресивних територій відображає спроможність місцевих органів влади мобілізувати необхідні фінансові ресурси з різних джерел, задля виконання покладених на них функцій відповідно до законодавства, а саме – збалансування потреб регіону та його фінансових можливостей.

Механізм фінансового забезпечення розвитку депресивних територій працюватиме ефективно, якщо функціонують всі його складові як на національному рівні, так і на рівні суб'єктів господарювання. Застосовуючи їх, держава може спрямовувати економічний і соціальний розвиток на окремих територіях відповідно до потреб населення.

На національному рівні механізм фінансового забезпечення розвитку депресивних територій передбачає визначення джерел фінансового забезпечення і моделі фінансового регулювання розвитку депресивних територій, яка ґрунтується на методах розподілу (сальдовий і нормативний), та засобах регулювання, які включають такі фінансові інструменти, як податки, збори, обов'язкові платежі, субсидії, трансферти тощо, фінансові важелі (ставка оподаткування, рівень резервування, ставка рефінансування НБУ, валютний курс тощо).

На рівні суб'єктів господарювання депресивних територій механізм фінансового забезпечення розвитку таких територій передбачає визначення джерел фінансового забезпечення і моделі фінансового регулювання, у рамках якої визначаються його методи та засоби.

Список літератури:

1. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Курс лекцій / [за ред. д. е. н. Г. Г. Кірейцева]. – К. : ЦУЛ. – 2002. – 268 с.
2. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : [навч. посібник] / В. М. Опарін. – 2-ге вид, доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2005. – 240 с.
3. Фінанси : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – К. : КНЕУ, 2003. □ 387 с.
4. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний підручник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : АТІКА, 2002. – 368 с.
5. Регулювання / Г. Башнянин, О. Вовчак, О. Макарець, С. Мочерний // Економічна енциклопедія. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – Т. 3. – С. 171.
6. Про застосування сучасних інформаційних технологій на фінансовому ринку України // Любіч О. О. Теоретичні основи прийняття фінансових рішень на макrorівні / О. О. Любіч. – К. : НДФІ, 2004.
7. Фінанси : вишкіл студії : навч. посіб. / [за ред. д. е. н., проф. С. І. Юрія]. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 520 с.
8. Камінська І. М. Фінансова спроможність регіонів України у контексті євроінтеграційних процесів // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць ЛНТУ. – Випуск 6 (23). – Ч. 1. – Луцьк, 2009.
9. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн / В. В. Зайчикова. – К. : НДФІ, 2007. – 299 с.

Попивняк О. М.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франка

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕХАНИЗМА
ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ДЕПРЕССИВНЫХ ТЕРРИТОРИЙ**

Резюме

Исследованы особенности формирования механизма финансового обеспечения развития депрессивных территорий с учетом его структурных элементов. Предложены инструменты оценки финансового обеспечения в контексте сбалансированного развития депрессивных территорий.

Ключевые слова: депрессивные территории, финансовый механизм, финансовое обеспечение, финансовая регуляция, финансовые инструменты.

Popivniak O. M.

Drohobych State Pedagogical University

**EKONOMICAL ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF THE FINANCIAL PROVISION MECHANISM
FOR DEVELOPMENT OF THE DEPRESSED TERRITORIES**

Summary

This article studies formation peculiarities of the financial provision mechanism for development of the depressed territories taking into account its structural elements. The author proposes instruments of evaluation of financial provision in the context of a balanced development of the depressed territories.

Key words: depressed territories, financial mechanism, financial provision, financial regulation, financial instruments.